

Artikelen

Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken

Saskia te Riele en Martijn Souren

Moeders met jonge kinderen werken in Nederland voornamelijk in deeltijd. Door minder uren te werken, kunnen zij werk en zorgtaken beter combineren. Maar ook andere eigenschappen van banen kunnen de combinatie van arbeid en zorg vergemakkelijken. Moeders werken bijvoorbeeld vaker dan vrouwen zonder kinderen als zelfstandige. Ook werken ze naar verhouding vaker in de avonden of de nacht, nemen ze werk eerder mee naar huis dan dat zij langer op het werk blijven en werken ze vaker thuis of dichtbij huis. Dit doen zij vooral als zij een grote deeltijdbaan of een voltijdbaan hebben. Deze resultaten vormen een aanwijzing dat een grotere baan voor vrouwen met kinderen eerder mogelijk is als die ook voldoende mogelijkheden biedt om arbeid en zorg beter op elkaar af te stemmen.

1. Inleiding

De overheid streeft naar een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen (TK 2007/2008a). Om dit te bewerkstelligen is het van belang dat werk goed afgestemd kan worden op zorgtaken. De zorg voor kinderen kost immers tijd en ligt nog altijd vaak bij de moeder (Cloin en Souren, 2008). De komst van kinderen is voor hen daarom vaak aanleiding om te stoppen met werken of om minder uren te gaan werken (Mol, 2008). Behalve het aantal uren dat in een baan gewerkt wordt, kunnen ook andere kenmerken van banen de combinatie van arbeid en zorg makkelijker maken. Daarbij kan gedacht worden aan flexibele werktijden, werk op tijden dat de partner thuis is, een baan dicht bij huis of de mogelijkheid om thuis te werken (Glass en Camarigg, 1992; Presser, 1988). Banen met deze eigenschappen kunnen het mogelijk maken dat vrouwen met zorgtaken vaker blijven werken of meer uren per week werken.

In deze bijdrage wordt nagegaan of werkende moeders met jonge kinderen vaker dan vrouwen zonder kinderen banen hebben met eigenschappen waarvan verwacht kan worden dat ze gunstig zijn voor de combinatie van arbeid en zorg. Onder werkende moeders worden hier vrouwen verstaan die thuiswonende kinderen jonger dan twaalf jaar hebben. Zij worden vergeleken met werkende vrouwen die geen thuiswonende kinderen hebben. Vrouwen met alleen oudere thuiswonende kinderen zijn buiten beschouwing gelaten. De analyse beperkt zich daarnaast tot vrouwen van 25 tot 50 jaar die gehuwd zijn of samenwonen. Wanneer in het vervolg gesproken wordt over moeders en vrouwen zonder kinderen gaat het dus steeds om vrouwen met een partner.

Allereerst wordt de gemiddelde wekelijkse arbeidsduur van moeders met jonge kinderen vergeleken met die van vrouwen zonder kinderen. Daarna is gekeken naar de arbeidsduur in relatie met het soort dienstverband, de werktijdenregelingen, de mate waarin wordt overgewerkt

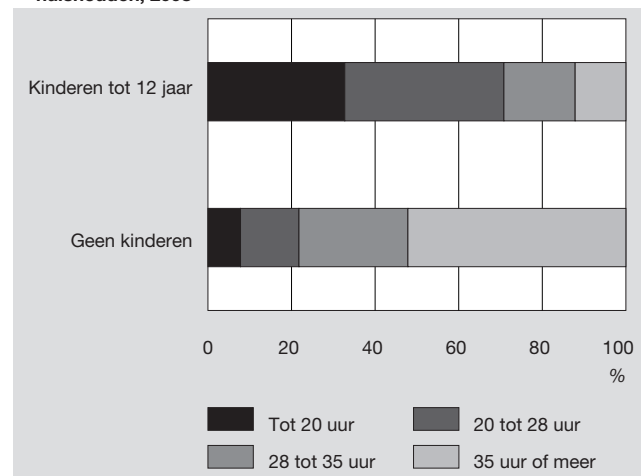
en werk mee naar huis wordt genomen en de tijd die het kost om van en naar het werk te gaan.

2. Arbeidsduur

2.1 Veel moeders met een middelgrote deeltijdbaan

In 2008 waren er ruim 1,5 miljoen werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner die aan de onderzoekscriteria voldeden. Bijna 1 miljoen van deze vrouwen hadden kinderen jonger dan twaalf jaar. Zij werken voornamelijk in deeltijd. Slechts 12 procent heeft een voltijdbaan en maar 17 procent een grote deeltijdbaan van ongeveer vier dagen in de week. De grootste groep moeders, 38 procent, werkt in een middelgrote deeltijdbaan van 20 tot 28 uur per week, terwijl ook banen van minder dan 20 uur veel voorkomen. Een derde heeft zo'n kleine deeltijdbaan. Hieronder vallen ook kleine banen van minder dan 12 uur per week. Anders is dat bij de vrouwen zonder thuiswonende jonge kinderen. Deze werken meestal voltijds of in een grote deeltijdbaan. Slechts 22 procent van hen werkt minder dan 28 uur per week.

1. Wekelijkse arbeidsduur van werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner en de aanwezigheid van kinderen tot 12 jaar in het huishouden, 2008

3. Soort dienstverband

Een baankenmerk waarvan verwacht kan worden dat het de combinatie van arbeid en zorg vergemakkelijkt, zijn flexibele werktijden. Het idee daarachter is dat moeders met een dergelijke baan hun werk om de zorgtaken heen zouden kunnen plannen (De Ruijter en Van der Lippe, 2004) en dus kunnen werken op momenten dat er minder zorg nodig is. Eerder onderzoek laat zien dat flexibele werktijden de combinatiedruk kunnen verlagen (Glass and Cama-

rigg, 1992). Het zou moeders ook in staat kunnen stellen om meer uren te werken.

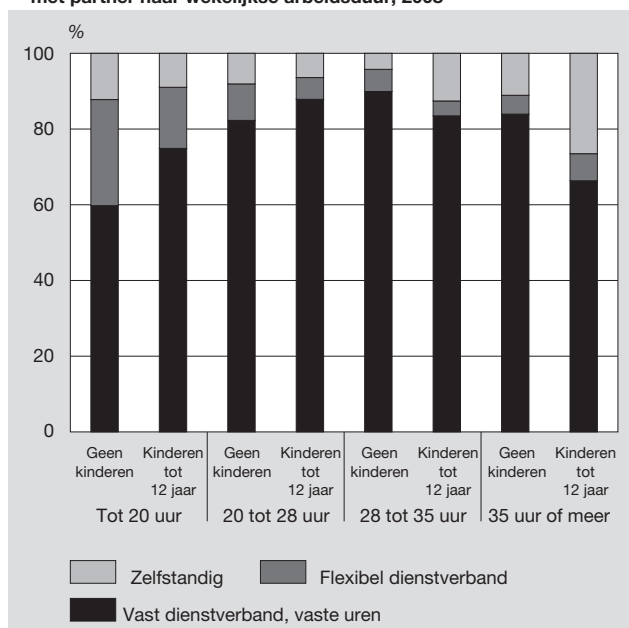
Als indicatie voor de mate waarin vrouwen flexibel met hun werktijden om kunnen gaan, is hier het soort dienstverband genomen. Daarbij wordt verondersteld dat zelfstandigen hun werktijden grotendeels zelf kunnen bepalen en ook makkelijker (vanuit) thuis kunnen werken. Maar ook banen met een tijdelijk contract of een contract zonder vaste uren zouden wellicht de nodige flexibiliteit kunnen bieden. Oproepkrachten zouden bijvoorbeeld aan kunnen geven bij hun werkgever dat ze in een bepaalde periode meer of minder uren kunnen werken, afhankelijk van hoe dit naast de zorgtaken is in te passen. Uitzendkrachten zouden het werk kunnen beperken tot periodes die beter uitkomen.

3.1 Moeders met grote banen werken vaak voor zichzelf

Moeders met een grote deeltijd baan of een voltijd baan werken relatief vaak als zelfstandige. In banen van 28 uur of meer per week is het aandeel dat voor zichzelf werkt onder moeders ruim tweeënhalf keer zo groot als bij vrouwen zonder kinderen. Van de moeders met een voltijd baan werkt 27 procent als zelfstandige, tegen 11 procent van de vrouwen zonder kinderen. Bij de grote deeltijd banen is dat respectievelijk 13 en 4 procent. Bij kleine banen is er nauwelijks verschil in het aandeel zelfstandigen tussen moeders en vrouwen zonder kinderen.

De grotere autonomie in het bepalen van werktijden en het thuis- of vanuit-huis kunnen werken bij zelfstandigen lijkt moeders dus beter in staat te stellen om veel uren te werken. Zelfstandigen geven dit zelf ook aan. Ondanks dat zorgtaken en werk meer door elkaar kunnen lopen door thuiswerk en flexibele werktijden vinden zij het over het algemeen toch prettig dat zij zelf kunnen bepalen waar en wanneer zij werken (Van Aerschot, 2007).

2. Positie in de werkkring van werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

3.2 Moeders hebben niet vaker flexbanen

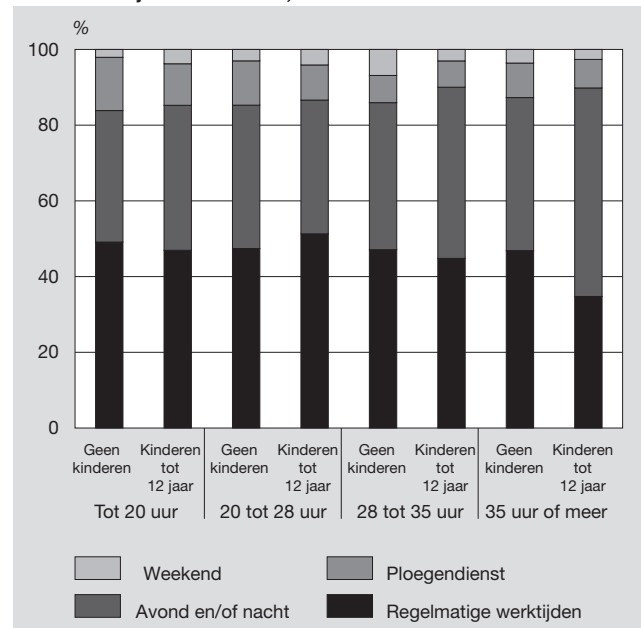
Banen met flexibele dienstverbanden, zoals contracten zonder vaste uren, oproepkracht, invalkracht of uitzendkracht, blijken naar verhouding niet vaker voor te komen onder moeders dan onder vrouwen zonder kinderen. Dit soort contracten komt vooral voor in banen van minder dan 20 uur per week, waar het eerder vrouwen zonder kinderen zijn die een flexibel contract hebben. Mogelijk geeft dit type banen uiteindelijk te weinig vrijheid, bijvoorbeeld als vooral de werkgever de werktijden bepaalt.

4. Werktijden

4.1 Werktijden in avond en nacht komen relatief vaak voor bij moeders

Ook werk buiten de reguliere werktijden, bijvoorbeeld in de avonduren, kan gunstig zijn wanneer arbeid en zorg gecombineerd moeten worden. Op deze tijden is vaak minder zorg nodig. Bovendien kan het leiden tot minder overlap met de werktijden van de partner, die de zorg dan op zich kan nemen (Presser, 1988, 1994). Zeker in de grotere banen hebben vrouwen met kinderen inderdaad naar verhouding vaak onregelmatige werktijden. Zij werken dan vooral meer in de avond en nacht dan vrouwen zonder kinderen. Van de voltijds werkende moeders heeft bijvoorbeeld 55 procent een baan waarin wel eens 's avonds of 's nachts gewerkt wordt, tegenover 40 procent van de vrouwen zonder kinderen. In grote deeltijd banen gaat het om respectievelijk 45 en 39 procent. In de kleinere banen zijn er nauwelijks verschillen tussen moeders en vrouwen zonder kinderen.

3. Werktijden van werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

4.2 Moeders werken minder vaak in ploegdienst of in het weekend

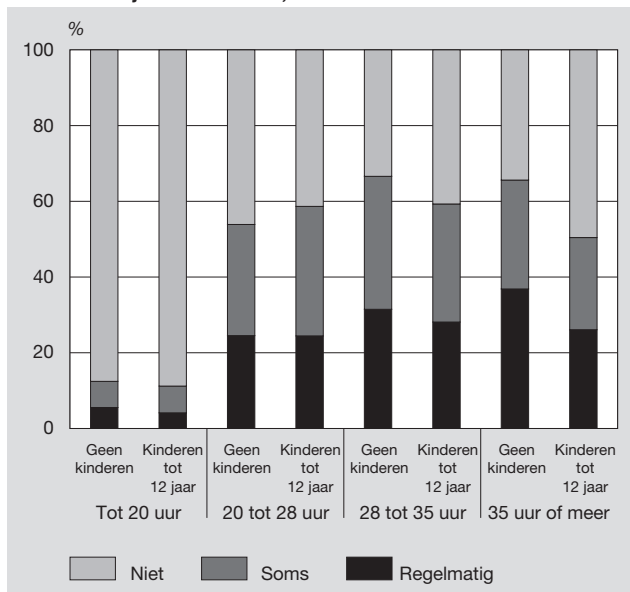
Moeders werken iets minder vaak dan vrouwen zonder kinderen in ploegdienst, een type baan dat toch al weinig voorkomt. Mogelijk biedt dit soort banen uiteindelijk weinig flexibiliteit, bijvoorbeeld als dit beperkt is tot het ruilen van werktijden met een collega. Bovendien kunnen wisselende werktijden het lastiger maken om de zorg uit te besteden. Ook banen waarvoor in het weekend gewerkt moet worden, komen bij moeders niet vaker voor dan bij vrouwen zonder kinderen. Dit kan er mee te maken hebben dat werk in het weekend vaak overlapt met tijd voor het gezin en daarmee juist minder gunstig is voor moeders.

5. Overwerken

5.1 Moeders beperken overwerk...

Overwerk komt naar verhouding minder dikwijls voor in banen van vrouwen met jonge kinderen. Dit komt deels doordat niet veel wordt overgewerkt in kleine banen, waarin moeders met jonge kinderen weer vaak werken. Maar ook in grotere banen werken moeders minder vaak over. Bij vrouwen zonder kinderen neemt het aandeel dat regelmatig overwerkt toe met de wekelijkse arbeidsduur: hoe groter de baan, hoe vaker er overgewerkt wordt. Dat verband is er niet bij de werkende moeders met jonge kinderen. Bij hen komt regelmatig overwerk in banen van verschillende omvang boven de 20 uur per week vrijwel even vaak voor, ongeacht of dat nu middelgrote deeltijdbanen, grote deeltijdbanen of voltijdbanen zijn. Juist in de grote banen zijn de verschillen met vrouwen zonder kinderen dan ook groot. In voltijdbanen zegt bijvoorbeeld tweederde van de vrouwen zonder kinderen soms of regelmatig over te werken. Bij moeders van jonge kinderen is dat de helft. Moeders zullen overwerk waarschijnlijk proberen te beperken, omdat dit conflicteert met zorgtijden.

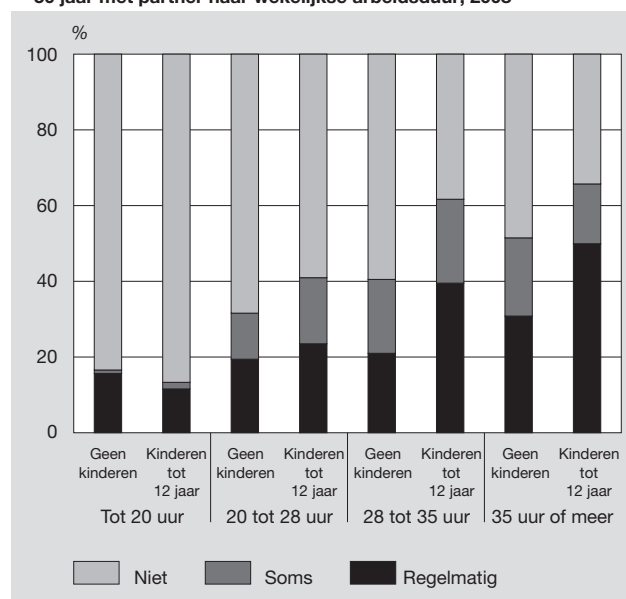
4. Overwerk bij werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

5.2 ... maar nemen vaker werk mee naar huis

Behalve door langer op het werk te blijven, kan extra werk ook gedaan worden door het mee naar huis te nemen. Op deze manier is overwerk waarschijnlijk beter te combineren met zorgtaken. Het werk kan dan immers op een ander, gunstiger tijdstip gedaan worden, bijvoorbeeld als de kinderen al naar bed zijn. Met name in grotere banen nemen moeders meer dan vrouwen zonder kinderen soms of regelmatig werk mee naar huis. Van de moeders met een grote deeltijdbaan neemt bijvoorbeeld 61 procent van de moeders wel eens werk mee naar huis, terwijl dat bij vrouwen zonder kinderen 41 procent is. In de voltijdbanen gaat het om respectievelijk 66 en 61 procent. Met name regelmatig werk mee naar huis nemen komt dan veel voor onder moeders.

5. Werk mee naar huis nemen door werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

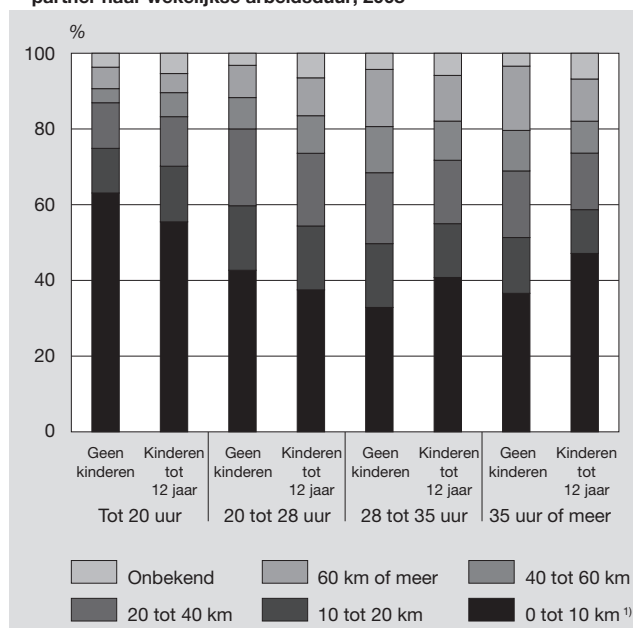

6. Reistijd

6.1 Minder reistijd van huis naar werk onder moeders

Naast de tijd die op de werkplek wordt doorgebracht is ook de reistijd van belang. Dit is immers tijd die niet aan zorgtaken besteed kan worden. Het is dan ook de verwachting dat relatief veel moeders een baan dichtbij huis zullen hebben of meer thuis zullen werken. Dit zal vooral van belang zijn in grotere banen. Uit figuur 6 blijkt inderdaad dat moeders in vergelijking met vrouwen zonder kinderen minder vaak werken in banen verder van huis, zeker als zij veel uren werken. In de grotere banen werken zij bovendien ook vaker thuis of dichtbij huis. In voltijdbanen werkt 47 procent van de moeders (vanuit) thuis of hoeft minder dan 10 km te reizen. Bij de grote deeltijdbanen is dat 41 procent. Overigens blijken thuiswerkers vooral zelfstandigen te zijn (Kösters en Leufkens, 2008). Slechts 2 procent van de werknemers met kinderen werkt voornamelijk thuis.

6. Woon-werkafstand bij werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

¹⁾ Inclusief thuis- en vanuit-huiswerkers.

6.2 Moeders concentreren werk op minder dagen in de week

Ook het aantal dagen waarop vrouwen naar het werk gaan, hangt samen met de zorgtaken die zij hebben. Moeders reizen over het algemeen op minder dagen naar het werk. Dit komt niet alleen doordat moeders meer dan vrouwen zonder kinderen in deeltijd werken. Ook als met arbeidsduur rekening wordt gehouden, gaan moeders op minder dagen naar het werk. Dit is ook in staat 1 terug te zien. In banen van rond de drie dagen per week reist bijvoorbeeld 70 procent van de moeders op drie dagen of minder naar het werk, tegenover 45 procent van de vrouwen zonder kinderen. In banen van 28 tot 35 uur per week reist 23 procent van de moeders op drie dagen of minder per week. Bij vrouwen zonder kinderen is dat 6 procent. Deze bevindingen zouden erop kunnen wijzen dat moeders vaker een dag thuis werken dan vrouwen zonder kinderen of hun uren over minder dagen proberen te spreiden.

Staat 1
Aantal dagen naar het werk bij werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

	Vanuit-huis-werk	Thuis-werk	1 of 2 dagen	3 dagen	4 dagen	5, 6 of 7 dagen	Onbekend
%							
Tot 20 uur							
geen kinderen	23	9	27	17	9	8	7
kinderen tot 12 jaar	14	8	44	21	5	5	4
20 tot 28 uur							
geen kinderen	11	4	4	37	23	18	4
kinderen tot 12 jaar	8	5	5	60	13	6	3
28 tot 35 uur							
geen kinderen	10	2	0	4	66	14	4
kinderen tot 12 jaar	12	6	2	15	51	10	4
35 uur of meer							
geen kinderen	12	4	1	3	10	68	3
kinderen tot 12 jaar	14	13	1	7	19	42	4

7. Conclusie

Vrouwen met jonge kinderen zijn over het algemeen sterker vertegenwoordigd in banen met kenmerken die de combinatie van werk en zorg makkelijker kunnen maken. Zij werken vaker dan vrouwen zonder kinderen met een partner als zelfstandige, in de avonden of de nacht, nemen werk eerder mee naar huis dan dat zij langer op het werk blijven en werken vaker thuis of dichtbij huis. Dit doen zij vooral als zij een grote deeltijdbaan of een voltijdbaan hebben. Deze resultaten vormen een aanwijzing dat een grote baan voor vrouwen met kinderen eerder mogelijk is als die ook voldoende flexibiliteit biedt om arbeid en zorg beter op elkaar af te stemmen. Mogelijk kan het verder uitbouwen van regelingen als thuiswerk, flexibele werktijden en werken in de avond er toe bijdragen dat meer vrouwen voor een grotere baan kiezen dan zij nu doen.

In de hier gepresenteerde resultaten zijn moeders zonder partner buiten beschouwing gelaten. Mogelijk zijn voor alleenstaande moeders andere eigenschappen van banen belangrijk dan voor gehuwde en samenwonende moeders. Ook is niet onderzocht in hoeverre kenmerken van de baan van de partner een rol spelen bij de arbeidsduur van moeders, of in hoeverre andere kenmerken, zoals opleidingsniveau en de stedelijkheid van de woonomgeving, van invloed zijn op de mogelijkheid van vrouwen om banen met gunstige eigenschappen voor de combinatie van arbeid en zorg te krijgen. Nader onderzoek is hiervoor nodig.

Technische toelichting

De gegevens zijn afkomstig van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Dit onderzoek wordt gehouden onder personen van 15 jaar en ouder in Nederland, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. De cijfers hebben betrekking op 2008.

In de EBB wordt naar verschillende aspecten van het werk en de baan gevraagd. Kernvariabelen zijn het aantal uren dat mensen normaal gesproken per week werken en het soort contract dat zij hebben. Zelfstandigen worden daarbij onderscheiden van werknemers. Werknemers kunnen een vast of een tijdelijk contract hebben, maar ook een contract met of zonder vaste uren. Daarnaast worden vragen gesteld over bijvoorbeeld overwerk, werk mee naar huis nemen, woon-werkverkeer en werk op onregelmatige tijden, zoals werk in de avond, nacht of het weekend. Sommige vragen zijn echter niet aan alle respondenten voorgelegd. Voor mensen die niet naar een vast werkadres gaan, of 's ochtends via een omweg of een ander adres naar het werkadres gaan, blijft de reisafstand en het aantal reisdagen bijvoorbeeld onbekend.

Onderzoeksgroep

Voor de analyses zijn twee groepen werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met elkaar vergeleken: vrouwen met jonge thuiswonende kinderen onder de twaalf jaar en vrouwen zonder thuiswonende kinderen. Wanneer in de tekst over 'moeders' wordt gesproken, wordt de eerste groep bedoeld.

Vrouwen die alleen thuiswonende kinderen van twaalf jaar en ouder hebben, zijn buiten beschouwing gelaten. Ook vrouwen zonder partner, met en zonder kinderen, zijn buiten de analyse gehouden. De volgende overwegingen spelen daarbij een rol. Vrouwen die een partner noch kinderen hebben, zullen minder tijd aan zorg en huishoudelijke taken besteden dan vrouwen met een partner (Roman, Schippers en Vlasblom, 2007). Moeders zonder partner verschillen weer van moeders met een partner, omdat zij niet vanzelfsprekend iemand hebben om de zorg mee te delen. Om de groepen vrouwen met en zonder kinderen zo veel mogelijk vergelijkbaar te houden, zijn daarom alleen vrouwen met een partner meegenomen. Het gaat daarbij steeds om vrouwen met een baan, waarbij ook banen van minder dan twaalf uur per week zijn meegenomen.

Mannen zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten, omdat zij hun arbeidsdeelname en arbeidsduur nauwelijks aanpassen als er kinderen komen (Mol, 2008). Ook blijkt dat de tijd die mannen aan huishoudelijk werk besteden veel minder toeneemt wanneer er kinderen komen dan bij vrouwen (Bianchi et al, 2000).

Literatuur

Aerschot, M. van (2007). Zelfstandigen en het werk-privé conflict. Moederschapsrust in Vlaanderen als case. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*.

Bianchi, S., M. Milkie, L. Sayer en J. Robinson (2000). Is anyone doing the housework? *Trends in the gender division of household labor. Social Forces*, 79, 191–228.

Cloin, M. en M. Souren (2009). Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg. In: Merens, A. en B. Hermans (red.) (2009). *Emancipatiemonitor 2008*. Den Haag: SCP/CBS.

Glass, J. en V. Camarigg (1992) Gender, parenthood and job-family compatibility. *Annual review of sociology*, 98: 131–151.

Keuzenkamp, S. en L. Faulk (2007). *Voltijds werkende moeders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kösters, L. en Leufkens, K. (2009). Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen. *Sociaaleconomische trends*, 2/2009: 21–26.

Mol, M. (2008) Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders. *Sociaaleconomische trends*, 1/2008: 11–16.

Presser, H. (1988). Shift work and child care among young dual-earner American parents. *Journal of Marriage and the Family*, 50: 133–148.

Presser, H. (1994). Employment schedules among dual-earner spouses and the division of household labor by gender. *American sociological review*, 59: 348–364.

Roman, A., J. Schippers en J.D. Vlasblom (2007). Dienstbaarheid aan het gezin zet uren aantal vrouwen onder druk. *Demos*, 23 (7): 5–7.

Ruijter, E. de en T. van der Lippe (2004). Baankenmerken en de uitbesteding van huishoudelijke en zorgtaken. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, 2004, 20: 62–74.

TK (2007/2008a). Meer kansen voor vrouwen. Emancipatiebeleid 2008–2011. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007/2008, 30420, nr. 50.

Valk, J. van der (2005). Arbeidsdeelname van paren. *Sociaal-economische trends*, 3/2005: 27–31.

Tabel 1
Werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, baankenmerken en de aanwezigheid van kinderen tot 12 jaar in het huishouden, 2008

	Eenheid	Totaal		Tot 20 uur		20 tot 28 uur		28 tot 35 uur		35 uur of meer	
		geen kinderen	kinderen tot 12 jaar	geen kinderen	kinderen tot 12 jaar	geen kinderen	kinderen tot 12 jaar	geen kinderen	kinderen tot 12 jaar	geen kinderen	kinderen tot 12 jaar
Totaal	<i>x 1 000</i>	493	967	38	317	69	368	128	165	257	52
<i>Positie in de werkring</i>	%										
Vast dienstverband, vaste uren		83	80	60	75	82	88	90	83	84	66
Uitzendkracht		3	2	6	2	3	2	2	1	3	3
Inval/oproepkracht		2	3	11	7	3	1	1	1	0	1
Geen vast dienstverband		2	3	7	4	2	2	1	1	1	2
Geen vaste uren		1	2	3	3	2	1	1	1	1	2
Zelfstandig		9	11	12	9	8	6	4	13	11	27
<i>Werktijden</i>	%										
Regelmatige werktijden		47	47	49	47	47	51	47	45	47	35
Avond en/of nacht		39	40	35	38	38	35	39	45	40	55
Ploegendienst		9	9	14	11	12	9	7	7	9	8
Weekend		4	4	2	4	3	4	7	3	4	3
<i>Overwerk</i>	%										
Regelmatig		31	19	6	4	25	24	31	28	37	26
Soms		29	24	7	7	29	34	35	31	29	24
Niet		40	58	88	89	46	41	33	41	34	50
<i>Werk mee naar huis nemen</i>	%										
Regelmatig		25	26	16	12	19	23	21	40	31	50
Soms		18	13	1	2	12	17	20	22	21	16
Niet		57	62	83	87	68	59	59	38	49	34
<i>Afstand woon-werk</i>	%										
0 tot 10 km (incl. thuis- en vanuit-huiswerkers)		39	45	63	55	43	38	33	41	37	47
10 tot 20 km		15	15	12	15	17	17	17	14	15	12
20 tot 40 km		18	16	12	13	20	19	19	17	18	15
40 tot 60 km		10	9	4	6	8	10	12	10	11	8
60 km of meer		14	9	6	5	9	10	15	12	17	11
Onbekend		4	6	4	5	3	6	4	6	3	7
<i>Aantal dagen naar het werk</i>	%										
Thuiswerk		4	7	9	8	4	5	2	6	4	13
Vanuit-huiswerk		12	11	23	14	11	8	10	12	12	14
1 of 2 dagen		3	17	27	44	4	5	0	2	1	1
3 dagen		9	33	17	21	37	60	4	15	3	7
4 dagen		26	18	9	5	23	13	66	51	10	19
5, 6 of 7 dagen		42	11	8	5	18	6	14	10	68	42
Onbekend		4	4	7	4	4	3	4	4	3	4